

HÄRYDS MASUGN

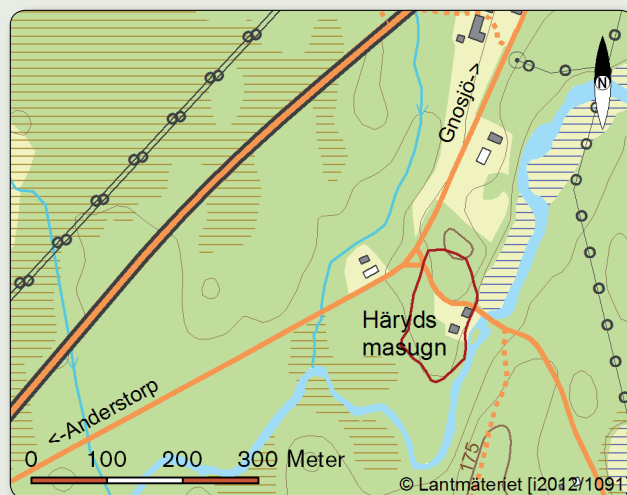
Under 1600-talet var Sverige en stormakt och en bidragande orsak till detta var landets rika tillgångar på järnmalm. Framförallt bröts malmen i Dalarna och Västmanland. Men även Småland hade fyndigheter och 1621 bildade Gustav II Adolf Tabergs bergslag, Sveriges sydligaste bergslag. Ur berget bröts titanomagnetitlivinit – en unik malm som levererades till masugnarna på de många bruk som successivt anlades i länet från 1600-talet och framåt.

Ett av dessa var Gyllenfors bruk i nuvarande Gislaved, vilket grundades på 1740-talet. År 1780 flyttades brukets masugn till Häryd (i dag Häreryd) där produktionen fortsatte. När järn skulle framställas i Häryds masugn användes inte tabergsmalm, utan sjömalmen från sjön Hären intill. På sjöns botten fanns rikligt med malmklumpar, som kunde samlas in både på sommaren och vintern. Under sommarhalvåret användes malmflottar försedda med hål i vardera änden. Vid varje hål stod en person och med hjälp av en dragraka drog de samman malmklumparna på botten. Dessa hissades sedan upp på flotten. Medan arbetet pågick bodde malmletarna på flotten, där det fanns en hytt med sovplatser. Vintertid gjordes i stället runda hål i isen där malmen fanns. Malmen som togs upp samlades i högar och kördes till bruket för att smältas till järn.

Produktionen i Häryd avbröts 1819 när masugnen brann ner. En ny masugn uppfördes 1862 och samtidigt frigjordes bruket från Gyllenfors bruk. Häryds bruk drevs från och med nu i egen regi och blev tillsammans med bruken i Nissafors och Marieholm ett av Gnosjöns tre järnbruk. Under årens lopp utökades verksamheten med gjuteri, smedja, mekanisk verkstad, tråddrageri, kvarn, såg och benstamp. Sista gången masugnen användes var 1902, men i tråddrageriet och gjuteriet fortsatte verksamheten långt in på 1900-talet. Idag återstår masugnsruinen och smedjan.

Endast en bruksbyggnad utöver masugnen återstår från storhetstiden. Foto Jönköpings läns museum.

SMULTRONSTÄLLE 55

HITTA HIT

Vid landsvägen mellan Anderstorp och Gnosjö ligger byn Häreryd (ca 6 km nordost om Anderstorp och ca 5 km sydväst om Gnosjö). I Häreryd, tag liten väg mot söder och kör ca 500 m, tag där efter vänster mot sjön Hären och kör 150 m.

Koordinater:
N 6353077/E 421428
(SWEREF 99 TM) // N 57°
18' 49,90", E 13° 41' 43,96"
(WGS84)

Häryds masugn med ruinerna efter det yngre gjuteriet i bakgrunden. Foto Jönköpings läns museum.

JÖNKÖPINGS LÄNS
MUSEUM

036-30 18 00 • www.jkpglm.se

SMULTRONSTÄLLEN

Ute i landskapet finns massor att upptäcka! Läns museet presenterar här smakprov på sevärdheter i Jönköpings län med utgångspunkt i kulturmiljöer och kulturarv.

Här finns välkända kulturminnesmärken såsom Habo kyrka och domarringarna i Smålandsstenar, men också mer okända pärlor såsom flottningsslämnarna i Valån och Stengårdshults kyrka. I länet finner vi många spår efter forna tiders människor och verksamheter, allt ifrån slott- och herresäten till övergivna vägbanor och odlingsrösen i skogsmark.

Vår tanke med Smultronställen är att det ska locka till utflykter i kulturlandskapet – där finns vår historia, som tar sig olika uttryck i den fysiska miljön. Det är ett arv värt att uppleva och värna. Under rubriken Smultronställen kommer vi allteftersom fylla på med ännu fler sevärdheter, både för länsbor och långväga besökare. Ju fler som upptäcker dessa pärlor, desto större möjlighet att de bevaras för framtiden.

FAKTA

I Jönköpings län finns över 40 000 registrerade fornlämningar, 87 riksintressanta kulturmiljöer, närmare 130 byggnadsminnen, ungefär 150 kyrkor, 100-talet hembygdsgränder med samlad äldre bebyggelse, ett stort antal industrihistoriska miljöer samt två kulturresevat. Därtill finns också ett stort antal kulturmiljöer med bevarandevärd bebyggelse. En del av dessa kan man få information om via länsstyrelsens och kommunernas hemsidor. Man kan även hitta beskrivningar via de olika hembygdsföreningarnas respektive sidor.

BRA ATT VETA

Tillgängligheten till de olika smultronställena varierar. En del är välskyltade, enkelt tillgängliga och uppfyller krav på parkeringsplatser etc. Andra kräver mer av besökaren, kanske behöver man gå en längre sträcka för att nå sitt mål, ibland är det snarlig skog och väl framme möts man kanske av en trasig skylt (om det ens funnits någon). Platserna bär dock alltid på en spännande och intressant historia.

Notera också att många av de kulturhistoriska byggnaderna är privatägda och endast tillgängliga för exteriör beskådan. Respektera privat tomtmark. Många kyrkor är öppna sommartid. Under andra tider på året brukar man kunna kontakta kyrkvaktmästaren som öppnar upp.

